

M. SZABÓ MIKLÓS

A Magyar Néphadsereg fejlesztésének főbb kérdései és problémái az 1980-as években

A fejlesztést befolyásoló fontosabb kül-, katona- és belpolitikai viszonyok

Az 1980-es évek *külpolitikai viszonyai* a 20. század egyik legizgalmasabb, legváratlanabb s legnagyobb jelentőségű eseménysorozatát tükrözik. Ennek lényege a következő vezérszavakban foglalható össze: az 1974. novemberi Brezsnyev–Ford találkozót (Vlagyivosztk) és az 1975. júliusi Helsinki Konferencia záródokumentumainak aláírását követően megtorpant a *détente* (enyhülés) folyamata. Bár 1979 júniusában Leonyid Iljics Brezsnyev SZKP főtitkár és Gerald Rudolph Ford amerikai elnök még aláírták Bécsben a fegyverzetkorlátozás folytatásáról szóló SALT-II. szerződést, de ezt az évet inkább már az amerikai neutronbomba megjelenése, a szovjet óriás atom-tengeralattjáró rendszerbe állítása, a kínai–vietnami háború; a NATO „*kettős határozata*” a Pershing-rakéták európai telepítéséről, az Afganisztán elleni szovjet agresszió, a második olajárrobbanás jellemezte. 1980-ban az új amerikai elnök, Ronald Reagan kinyilatkoztatta, hogy a Szovjetunió „a gonosz birodalma”; felállítja az amerikai gyorshadtestet és az indiai-óceáni 5. flottát. 1981 – rendkívüli állapot bevezetése Lengyelországban; 1982 – Reagan elnök 1600 milliárd dolláros katonai programja az 1982–1987-es periódusra; 1983 – Reagan „csillagháborús” terve; a genfi rakétatárgyalások megszakadása, Persing- és szárnyasrakéták telepítése Nyugat-Európában; 1984 – az úgynevezett „kis hidegháború” elérte csúc- (mély-) pontját, s kezdetét vette az újabb enyhülés időszaka! 1985-ben hatalomra jutott Mihail Gorbacsov; szovjet, illetve amerikai konzulátusok nyitása New Yorkban és Kijevben; szovjet atomrobbantási moratórium, Gorbacsov és Reagan novemberi genfi tárgyalásai a fegyverzetellenőrzésről és a Stratégiai Védelmi kezdeményezésről (SDI); 1986 – Gorbacsov–Reagan-találkozó októberben Reykjavikban; 1987 – Gorbacsov és Reagan a decemberi washingtoni tárgyalásaik során meg egyeznek a közép-hatósugarú rakéták leszereléséről és megsemmisítéséről (INF-szerződés), az USA feloldja a Szovjetunióval szembeni kereskedelmi embargót; 1988 – a szovjet csapatkivonás megkezdése Afganisztánból; Gorbacsov–Reagan tárgyalások májusban Moszkvában a hadászati nukleáris fegyverek mennyiségének megfelezéséről, illetve Gorbacsov, Reagan és George Bush decemberi new yorki kezdeményezése a leszerelésről és a jövőbeni együttműködés lehetőségeiről. E „sort” Bush elnök és Gorbacsov főtitkár 1989. decemberi máltai csúcstalálkozója zárta, ahol a német újraegyesítéséről, a „kelet-európai” változásokról, a hadászati felező egyezményről és Közép-Amerikáról tárgyaltak.

A fentiek – természetesen – csak nagyon tömör felvillantásai az évtized meghatározó eseményeinek, így az egész folyamat megértéséhez néhány *katonapolitikai* részletre még szükség van! Jimmy Carter amerikai elnök az 1980. január 23-án meghirdetett úgynevezett „Carter-doktrína”-ban – az afganisztáni szovjet invázióval összefüggésben – leszögezte: „...bármely külső erő kísérletet arra, hogy megszerezze az ellenőrzést a Perzsa-öböl felett,

az Egyesült Államok létérdekei ellen intézett támadásnak fogjuk tekinteni. Bármilyen szükséges eszközzel, akár katonai erő alkalmazásával is visszaverjük ezt...”¹ Ezt „hagyományozta” utódjára, Ronald Reaganra, aki maga is meg akarta állítani hazájának a ’70-es évek elejétől érzékelhető háttérbe szorulását, illetve a Szovjetunió világszerte tapasztalható expanzióját. Ennek érdekében hatalmas – az 1980-as 142,2 milliárd dollárról 1985-re 326,5 milliárd dollárra szökő² –, meredeken felívelő katonai költségvetést fogadtatott el.

Reagen elnök 1981 novemberében vetette fel az úgynevezett „nulla-megoldás” ötletét, miszerint a Szovjetunió szerelje le minden közép-hatósugarú rakétáját, s ennek ellentétéleként ők nem telepítenék Nyugat-Európában a célpontjukat 5–8 perc alatt elérni képes Persing-rakétáikat. Mivel a szovjet álláspont elutasító volt, az amerikai elnök 1983. március 23-án bejelentette „csillagháborús” terveit (SDI) azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy gazdaságilag roppantsa meg ellenfelét.³ Növekvő technológiai fölényére támaszkodva olyan „űrparajzs” létrehozását tűzte ki célul, ami – a SALT-I felrúgásával – hatásos védelmet nyújthat a szovjet rakéták ellen. Következő lépésként 1983 őszén megkezdte a rakéták telepítését Nagy-Britanniában, az NSZK-ban, illetve Szicílián.

A szovjet politikai rugalmatlanságot predesztinálta a vezetés „előregedése”, aminek következtében a folyamatosság sem volt biztosítva, hiszen Leonyid Brezsnyev halálát követően, 1982 és 1985 között két – szintén „elaggott” – főtitkárt kellett megválasztani, majd röviddel később eltemetni Jurij Vlagyimirovics Andropov és Konsztantyin Usztyinovics Csernyenko személyében. A fiatal – alig 54 éves – új főtitkárt, Mihail Gorbacsovot viszont a minden vonatkozásban felismert összeomlás arra készítette/kényszerítette 1985 tavaszán, hogy a szembenállást kooperációval váltsa fel. A belpolitikában a „glasznosztj” („nyilvánosság”) és a „peresztrojka” („eszmei átállítás”) „jegyében a kommunista rendszert az orosz tradícióknak is megfelelő, felülről hozott reformok segítségével kívánták korszerűsíteni, vonzóbbá tenni. Ekkor még nem tudhatta, hogy a rendszer nem reformálható meg.”⁴ A külpolitikában a „békés egymás mellett élés” célkitűzését a „békés együttélés” és az „elégleges védelem” igénye váltotta fel. Ez az „új hang” is közrejátszhatott abban, hogy Ronald Reagan a reykvavíki csúcson visszavonta ama korábbi kijelentését, miszerint „a Szovjetunió a gonosz birodalma”.

Ügyszintén „korszakos” – még nem sokkal korábban is elképzelhetetlen – bejelentéssel lepte meg a világot, de különösen szövetségeseit Mihail Gorbacsov a strasbourgi Európa Tanács 1989. július 6-i ülésén, amikor kijelentette, hogy „teljességgel magukra az emberekre [azaz a szövetséges államokra – Sz. M.] tartozik”⁵ jövőbeni útjuk, a Szovjetunió az elkövetkezőkben nem áll a reformok útjába. Még tovább ment a máltai csúcstalálkozón, amikor elkötelezte magát Bush elnök előtt arra, hogy nem szándékozik erővel hatalmon tartani a szocialista rendszereket.

A szovjet hatalom folyamatos megroggyanása – természetesen – kihatott szövetségeseire is. Ebben Magyarország járt az „élen” a kelet-német turisták előtti „határnyitással”, amire így emlékezett 1990. augusztus 23-án Helmuth Kohl a *Bundestag*-ban: „Különös hálával szeretnék itt megemlékezni Németh Miklósrá, Magyarország akkori miniszterelnökére.

¹ Fischer Ferenc: *A megosztott világ*. Budapest, 1996. 323.

² Fischer: *A megosztott világ*, 324.

³ Ennek „eredményeként” a szovjet fegyverkezési kiadások az 1980–1984-es években elérték a GDP 15,3%-át. Judt, Tony: *Európa története 1945 után*. Budapest, 2009. 334.

⁴ Fischer: *A megosztott világ*, 337.

⁵ Fischer: *A megosztott világ*, 248.

Csaknem pont tizenkét hónappal ezelőtt ígéretet tett nekünk, hogy Magyarország meg fogja nyitni határait az NDK-menekültek előtt. Ezzel tört ki az első kő a berlini falból.”⁶

A fent vázolt kül- és katonapolitikai lépések – természetesen – szorosan összefüggtek a két vezető katonai hatalom, valamint *katonai szövetség doktrínáival*. A vizsgált időszakban végig – egészen 1991-ig – változatlanul az 1971-ben elfogadott „Reális elrettentés” képezte az amerikai katonai stratégiai koncepciót.⁷ (Mivel nem különbözött lényegesen a korábbi „Rugalmas reagálás”-tól, a NATO nem is foglalkozott az új elképzeléssel.). A „Reális elrettentés” megalkotói abból indultak ki, hogy az USA gazdasági és katonai potenciálja továbbra is lehetővé teszi a katonai vezető pozíció megőrzését, s a hadászati nukleáris erők szintén garantálják a szükséges elrettentést, ugyanakkor mind nagyobb szerepvállalást vártak el nyugat-európai és japán szövetségesüktől – alapvetően a hagyományos erő tekintetében. (A saját hagyományos erőket elsősorban közvetlen amerikai nemzeti célok érdekében alkalmazták.) További új vonás, hogy a korábban elfogadott háborútípusokon (atomvilágháború/globális, illetve korlátozott/helyi háború) belül az új helyzetben már lehetségesnek tartottak háborús szintér méretű atom-, illetve helyi háborút is. Ugyancsak figyelemreméltó eleme ennek a módosított elképzelésnek a „Légi-földi hadviselés” (*Air-land Battle*) hadművelleti elv, amit elsősorban az európai USA- és NATO-erőknél vezettek be a '70-es években. Ennek lényege, hogy „a szövetség hagyományos fegyverekkel, a legkorszerűbb elektronikai, lézer- és más technikák felhasználásával csapásokat mér az ellenség csapataira és objektumaira mintegy 300 km mélységig, és ezzel megakadályozza azok támadó hadművelését. A »légi-földi hadviselés« során tervezett csapások elsőrendű céljai a szovjet (VSZ) hadsereg és front hadművelleti manővercsoportok voltak.”⁸

Ami a szovjet (Varsói Szerződés – VSZ) hadászati elképzeléseket illeti, azok is – 1964 óta – változatlanul érvényben maradtak egészen 1985-ig. Az új szovjet (VSZ) katonai doktrínát Leonid Brezsnyev és az őt támogató katonai erők elgondolásai határozták meg. Így ebben a periódusban – a hadászati rakétacsapatok mellett – ismét egyenrangúnak ismerték el és fejlesztették fokozottan a szárazföldi, a légi, illetve a haditengerészeti haderőnemeket is. Az új szovjet (VSZ) doktrína szintén elismerte mind a világ-, mind a helyi háborúk lehetőségét, amelyeket tömegpusztító vagy hagyományos fegyverekkel vívhatnak meg. A két világháború közötti háborút viszont csak koalíciós jellegű világháborúként tudták elképzelni, ahol a hadviselő felek az atom-, rakéta-, biokémiai és sugárfegyverek, valamint kozmikus és egyéb katonai eszközeik teljes arzenálját bevetik. Mivel az atomcsapásokat elsőként végrehajtó fél meghatározó hadászati előnyhöz juthat, ezért döntő jelentőségű az erők és eszközök magas szintű harckészültsége. Ugyanakkor egy elkövetkező világháború kezdődhet hagyományos eszközökkel, amit követhet az atomfegyverek korlátozott, később korlátlan alkalmazása, majd a befejező haditevékenységek. Amikor azonban a szovjet (VSZ) stratégiák körében is világossá vált a kölcsönös megsemmisítés veszélye, a '70-es években már elképzelhetőnek tartották azt, hogy „a VSZ és a NATO között kirobbanó háború folyhat a konvencionális pusztító eszközök alkalmazásával, különösen a háború kezdeti, majd befejező periódusában. Ezek az elképzelések szerint a háború kezdeti időszakában, a jelentős mennyiségű fölényben lévő szovjet (VSZ) szárazföldi csapatok, a frontok légierijének támogatásával képesek lettek volna a NATO védelmi rendszerének áttörésére és a hadsereg, valamint a front hadművelleti csoportok [a későbbiekben: hadművelleti manővercsoportok –

⁶ Fischer: *A megosztott világ*, 342.

⁷ Dr. Kőszegvári Tibor: *A hadtudomány fejlődése az ókortól a 21. századig*. Egyetemi tanszégjelentés, KKKF Hadtudományi Doktori Iskola, ZMNE, Budapest, 2008. 31.

⁸ Kőszegvári: *A hadtudomány fejlődése*, 31.

Sz. M.] bevetésével rövid idő (10–15 nap) alatt hadászati sikerré fejleszteni a támadó hadműveleteket.”⁹

Az 1985 tavaszán az SZKP főtitkárává választott Mihail Gorbacsov egy merőben új katonai doktrína kidolgozását tartotta szükségesnek, mivel felismerte, hogy a továbbiakban a Szovjetunió nem képes helytállni a Ronald Reagan elnök által 1983-ban meghirdetett – korábban már említett – „csillagháborús” (SDI-program) fegyverkezési versenyben. Ezzel összefüggésben többször találkozott a két államférfi, melynek eredményeként az 1985. novemberi genfi csúcstalálkozón megállapodtak abban, hogy „atomháborút sohasem szabad kirobbantani, és annak nem lehet győztese. Felismerve, hogy bármilyen konfliktus a Szovjetunió és az Egyesült Államok között katasztrofális következményekkel járhatna, hangsúlyozták: fontos, hogy elejét vegyék a kettőjük közötti bármilyen [...] háborúnak. Nem fognak katonai fölény elérésére törekedni...”¹⁰ Ennek szellemében jelent meg az átdolgozott szovjet hadászati koncepcióban az „ésszerű és elégséges védelem” problémaköre. Hasonló szellemben fogant 1987-ben a Varsói Szerződés „védelmi katonai doktrína”-ja. A tagállamok ezt elfogadó legfelsőbb politikai és katonai vezetői kijelentették, hogy egyetlen vitás kérdés megoldásának sem lehet eszköze a katonai erő, lemondanak az atomfegyverek elsőként való alkalmazásáról, továbbá sikra szállnak a leszerelésért. Csak a meglepetésszerű lerohanás megakadályozására alkalmas nagyságú fegyveres erők fenntartását tartották elfogadhatónak, s ezzel párhuzamosan állást foglaltak a legalacsonyabb szintű katonai egyensúly elve mellett.

A doktrína kidolgozói azonban „éberék” maradtak: az „Ésszerű és elégséges védelem” elve mellett megtartották a „Megbízható védelem”, illetve a „Maximális biztonság” koncepcióit is. A NATO-ban szintén érvényben maradt „Nukleáris elrettentés” elvére hivatkozva, kritikus helyzetben elképzelhetőnek tartották atomfegyverek, illetve hadműveleti manővercsoportok alkalmazását is.

Mindennek azonban véget vetett a Szovjetunió, illetve a Varsói Szövetség összeomlása.

Az előzőekben vázolt – csúcspontokat és mélységeket megjáró, sokszor hektikus, időnként tragikus vagy éppen felemelő – események természetesen hol meghatározták, hol befolyásolták a magyar *belpolitikai* eseményeket is.

A most tárgyalt évtized legnagyobb problémája Magyarország gazdasági helyzete volt, ugyanis az 1968 után beindult gazdasági növekedés – a rossz gazdasági döntések, a gazdasági reformelképzelések visszaszorítása, a külgazdasági problémák megszorodása, az 1973. évi olajvilágpiaci ára) stb. következtében – megtorpant. A magyar tömegáru leértékelődött a külpiacra, jelentősen romlottak a cserearányok. (Egységnyi szovjet olajért a '70-es évek végén nyolcszor annyi autóbust kellett szállítani, mint az évtized elején!) De az 1950–1980 közötti 3–3,60 Ft-os (ez utóbbi ár napjainkban már „mondabeli” legendává nőtt) kenyérár 1980 és 1990 között 30 Ft-ra „szökött”. A nemzeti jövedelem évi átlagos növekedése az 1976–1980 közötti évi átlagos 2,9% volt, míg ez az érték a következő öt évben 1,6%-ra csökkent.¹¹ Ebben a helyzetben az energiaigényes ágazatok leépítése, innováció, takarékosági intézkedések bevezetése, létszámcsökkentés, a bérek befagyasztása vagy visszaszorítása lett volna a megfelelő lépés. Ehelyett azonban a teljes foglalkoztatás fenntartásának, va-

⁹ Dr. Kőszegvári Tibor: *Katonai stratégiák és doktrínák a hidegháború korszakában*. Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) Doktori Iskola, Budapest, 2000. 26.

¹⁰ Kőszegvári: *Katonai stratégiák*, 27.

¹¹ Romsics Ignác: *Magyarország – története – a XX. században*. Harmadik, javított és bővített kiadás. Budapest, 2001. 450–454.

lamint az életszínvonal folyamatos emelésének mindenek fölé helyezése jellemezte a gazdaságpolitikát. Ezt viszont csak külföldi kölcsönök folyamatos felvételével lehetett biztosítani, aminek következtében – különösen 1982-től – egyre nagyobb mértékben eladósodott az ország: az 1980. évi 9,1 milliárd dolláros érték 1990-re 21,3 milliárdra ugrott.¹² Részben ennek következtében is a '80-as években drámai mértékben eltértek a fogyasztói árak és a reáljövedelmek/reálbérek: amíg 1980 és 1990 között a reáljövedelem indexe 360-ról csak 380-ra növekedett, addig a fogyasztói árindexé 280-ról 750-re szökött!¹³ Megállapítható tehát, hogy az újabb reformintézkedések – a kisebb eredmények ellenére – az adott körülmények között nem voltak képesek újabb növekedési pályára állítani a magyar gazdaságot. Ez viszont objektíve behatárolta a Magyar Néphadsereg fejlesztési lehetőségeit is!

A hadseregfejlesztéssel kapcsolatos erőfeszítések és feszültségek az 1980-as években

Az 1960–1980-as évek hullámzó, de alapvetően mégiscsak hidegháborús viszonyai megkövetelték, a magyar gazdasági erőfeszítések pedig lehetővé tették a Magyar Néphadsereg mindaddig példátlan fejlesztését, korszerűsítését. Lényegében ennek folytatását várták el – időnként követelték – a '80-as években is a Varsói Szerződés parancsnokai a Magyar Népköztársaságtól és fegyveres erejétől. Ez az út azonban mind göröngyösebbnek bizonyult!

Viktor Grigorjevics Kulikov, a Szovjetunió marsallja, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői (VSZ EFE) főparancsnoka 1980. január 12-én levelet írt¹⁴ Czinege Lajos hadseregtábornok, honvédelmi miniszternek, melyben emlékezteti arra, hogy a Politikai Tanácskozó Testület¹⁵ (PTT) 1976. november 26-i határozata alapján a VSZ tagállamai hadseregeinél – a jelenleg folyó ötéves tervidőszakban – önálló egységeket/alegységeket („magocskákat”) hoztak létre, amelyeket korszerű fegyverekkel és haditechnikával (T-72 harckocsi, BMP-1 gyalogsági páncélozott harcjárművek, MiG-23mf elfogó vadászrepülőgép, Mi-24 tűztámogató helikopter) szereltek fel. Ezek már szolgáltatott bizonyos tapasztalatokat, melyeket célszerű lenne megvitatni a Katonai Tudományos Technikai Tanács egyik ülésén. Ezért arra kérte a minisztert, hogy az e „magocskák”-kal kapcsolatos magyar tapasztalatokról küldjön számára információkat.

Március 12-én ugyancsak Kulikov marsall, főparancsnok és Nyikolaj Vasziljevics Ogarov, a Szovjetunió marsallja, a Szovjetunió Fegyveres Erőinek vezérkari főnöke fordult közös levélben¹⁶ Czinege hadseregtábornokhoz, melyben siettek rögzíteni, hogy „nagy figyelemmel ismételten megvizsgáltuk a Magyar Néphadsereg átszervezését és fejlesztését célzó javaslatokat a következő ötéves tervidőszakra vonatkozóan”. Ennek alapján mindketten „alapvetően” egyetértettek a honi légvédelmi, a csapatrepülő és hadtápcsapatok átszervezésére és az 1981–1985. években történő fejlesztésre vonatkozó javaslatokkal. E jótékony „megengedést” követően azonban jött a „DE”, a „megrendelés”: ugyanis szerintük „célszerű volna” a légvédelmi hadsereg és két hadosztályának bázisán – a honi légvédelmi és repülő-főnökség alárendeltségében – létrehozni egy légvédelmi hadtestet, állományában egy légvédelmi rakétadandárral, két légvédelmi rakétaezreddel, három vadászrepülő-ezreddel és

¹² Romsics: *Magyarország története*, 453.

¹³ Romsics: *Magyarország története*, 478.

¹⁴ Hadtörténelmi Levéltár, Magyar Néphadsereg (HL MN) 1979 – 9/15. őrzési egység (ő. e.) (1980. 01. 12.)

¹⁵ A VSZ legfelső irányító testülete, amit alapvetően a párt fő-, illetve első titkárok, valamint az állam- és kormányfők alkottak,

¹⁶ Hadtörténelmi Levéltár, Központi Irattár (HL KI) 154/036/1. ő. e. (1980. március 12.)

egy rádiótechnikai dandárral. „Emellett kívánatos volna” még megerősíteni a légvédelmi csapatokat egy MiG–23mf típusú felszerelt „legalább egy” vadászrepülő-ezreddel. „Ami a Magyar Néphadsereg szárazföldi csapatainak átszervezését illeti – álláspontunkat kifejtettük Önöknek.” (A levélből s a fennmaradt iratokból ennek az álláspontnak az állításai nem derülnek ki.) Mindenesetre kicsit „baráttan vészjósló” a „Mély tisztelettel” ellenére is a zárómondat: „Reméljük, tisztelt Miniszter Elvtárs, hogy a Magyar Néphadsereg vezetése megértéssel fogadja elgondolásainkat.”

A technikai fejlesztést bizonyítandó, az 1980. április 4-i díszszemlén bemutatkoztak a MiG-23 típusú, változtatható szárnyállású elfogó vadászrepülőgépek, amelyek minden időjárási viszonyok között eredményes működésre voltak képesek.¹⁷

Kulikov marsall április 29-i újabb levelében¹⁸ viszont arról tájékoztatta a magyar minisztert, hogy a Katonai Tudományos Technikai Testület április 14–17-i prágai ülésén az alábbi témákat tárgyalta: a légi felderítő eszközök rendszeresítésének és kifejlesztésének menete a szövetséges hadseregekben; ajánlások a szövetséges hadseregek által kifejlesztett fegyverzettípusok és haditechnikai eszközök rendszerbe állítására, javaslatok azok egységes harcászati–műszaki követelményeire, egységesítésére és szabványosítására, továbbá javaslatok a páncélostechikai kiképző–gyakorló eszközök típusrendszerének létrehozására a szövetséges hadseregekben. Mint látható, minden korábbinál inkább központi kérdéssé vált az *egységesítés*.

A 0035/7/1980. számú, kilencoldalas iratból¹⁹ ismerhetők meg az EFE főparancsnokának a PTT előtt – a VSZ fennállása 25. évfordulója alkalmából elmondandó – beszámolójának tézisei. A hosszas történelmi felvezetés és a meghozott főbb intézkedések felsorolászerű ismertetésétől eltekintve, most csak az EFE-nek – a Politikai Tanácskozó Testület 1978. évi határozatán nyugvó – 1981–1985. évi fejlesztési elképzeléseit foglaljuk össze, miszerint „a jelenlegi nemzetközi helyzet bonyolultsága, az Amerikai Egyesült Államok és NATO-beli főbb partnereinek nyíltan agresszív irányvonala” következtében:

a fő figyelem a harci erő és harcckészültség fokozására fordítandó, ami elsősorban az összes haderő- és fegyvernem egységes, új technikával való ellátásával, szervezeti felépítésük javításával, a vezetési és anyagi-technikai biztosítási rendszerük tökéletesítésével érhető el;

a szárazföldi csapatoknál növelni kell a hadműveleti–harcászati és a harcászati rakéta-indító állványok, az új harcckocsik, gyalogsági harcjárművek, az önjáró és sorozatvető tüzérség, az irányítható páncéltörő rakéták, a légvédelmi rakétakomplexumok és egyéb harci technikai eszközök mennyiségét; gyorsítandó a csapatrepülőök fejlesztése;

az egységes légvédelemi rendszer csapatainál tervezik a meglévő vegyes légvédelmi rakétacsoportosítások fejlesztését, illetve újak létrehozását; a vadászrepülő-erők új, perspektivikus elfogó vadászgépekkel való felszerelését, valamint az egységes automatizálási vezetési rendszer létrehozásának befejezését;

a katonai repülőerők harci lehetőségeit növelni fogja az új típusú vadászbombázó- és felderítő repülőgépek rendszerbe állítása;

1985 végére a főbb fegyverzet és haditechnikai eszközök terén el kell érni a magas (75–80%) egységesítési szintet; biztosítandó a hadműveleti és csapathadtáp teljesítőképességének, kapacitásának és technikai ellátottságának jelentős mértékű növelése;

¹⁷ Csendes László – Gellért Tibor: *Kronológia a Honvédség történetéből 1945–1990*. HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály, Budapest. 1993. 393.

¹⁸ HL MN 1979/9/15. ó. e. (1980. április 29.)

¹⁹ HL KI 154/037/2. ó. e. (1980. május)

tovább folytatódik a szövetséges országok területének hadműveleti berendezése.

Az ennek szellemében előkészített határozat-tervezet²⁰ a fentiek szükségessége mellett tört lándzsát.

Czinege hadseregtábornok augusztus 27-én – a változatosság kedvéért – szovjet kollégájától kapott levelet.²¹ Ebben Dmitrij Fjodorovics Usztyinov, a Szovjetunió marsallja arról tájékoztat, hogy „az 1981. és 1985. között történő pótlólagos haditechnika-szállítással kapcsolatos kérését figyelemesen megvizsgáltuk”. S bár még nem véglegesítették a következő ötéves tervidőszak terveit, lehetőséget lát arra, hogy a fenti periódusban pótlólag leszállítsanak 3000 „Maljutka-P” páncéltörő rakétát, 3 javadalmazás (13 440 000 darab) 100 mm-es MT-12 ágyúlöszert, 3 KKR-IT felderítő-konténert, 15 „KUB” 9T22B légvédelmi rakéta-szállító járművet; az A9G-30 oxigéntöltő helyett 4 darab AKC-4-255B oxigén-utánszállító tartálykocsit, 1 darab R-412 troposzféra rádióállomást és 5 darab R-703 RH iránymérőt. „Ami a Mi-24d helikopterek 12,7 mm lőszerrel történő ellátását illeti, nehézségek vannak, iparunk nem gyárt elegendő mennyiségű lőszerheveder-tagot. *Ha a magyar ipar vállalná gyártásukat, e probléma megoldásában komoly segítséget nyújtaná valamennyi szövetséges hadseregnek*” – szöveg a csábító ajánlat. (Kiemelés tőlem – Sz. M.)

Úgy látszik, e periódus „gyilkos” hadiipari versenyében a Szovjetunió a korábbiaknál sokkal jobban rákényszerült a szövetségesekkel való gyártási kooperációra, ugyanis hasonlóan fontos ajánlatot tett Kulikov marsall a magyar honvédelmi miniszternek szeptember 6-án kelt levelében.²² Eszerint a PTT 1978. novemberi határozata alapján lényegesen bővült a hadiipari kooperáció, aminek következtében például a Magyar Népköztársaságban indítják be az új front-, hadsereg- és harcászati rádióhíradó állomások, a troposzféra rádióállomások; a méteres hullámsávú, kiscsatornás rádiórelé-állomások és a többcélú mágneses jelrögzítő berendezés gyártását. „Ugyanakkor – a kifejtett erőfeszítések ellenére – továbbra sem megoldottak egy egész sor, a szövetséges hadseregeknél rendszeresítésre ajánlott eszköz gyártásának megszervezésével kapcsolatos kérdések.” Ezért ajánlatos, hogy a szövetséges országokban szervezzék meg azokat, amihez azonban szükséges, hogy az érintett országok jelentsék be az érintett licencek beszerzésére vonatkozó igényüket. „Véleményünk szerint célszerű volna megvizsgálni az SZPN-40 („Szapfir-2”) földi mozgó automatizált válassz-zavaróállomások, a „TROPA-1” ABSZ-1 tüzérségi ballisztikus állomások, a „Lira” hordozható RH-rádióállomások, a „Piramida-1” automatizált URH-zavaróállomások, a „Snyezsinka-CS” R-384-2 többcsatornás AM és FM demodulátorok Magyar Népköztársaságban való gyártásának lehetőségét.”

A HM Titkárság fejlécepecsétjével ellátott 0085/58/1978. számú irat tartalmazza a Honvédelmi Bizottságban 1980. december 9-én elhangzott – minden bizonnyal a miniszter által előterjesztett – jelentést.²³ „Minden évben fontos és megtisztelő feladatnak tekintjük az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága előtti beszámolást, mely a költségvetésünk elmúlt évi elszámolása és jövő évi keretének előterjesztése mellett lehetőséget ad arra, hogy tájékoztassuk Önöket a néphadsereg fejlődésében elért eredményekről, egyben feltárjuk gondjainkat, problémáinkat is” (1. old.) – szöveg az udvarias bevezetés.

A továbbiakból megtudható, hogy az V. ötéves tervben (1976–1980) 78,3 milliárd Ft-tal rendelkezett a tárca, amiből 1980-ban 17 milliárd Ft-tal gazdálkodhatott. Ebben az évben a fejlesztés/felhalmozás: fenntartás aránya 45:55%. A fejlesztési célú ráfordítások 67%-át

²⁰ HL KI 154/037/3. ő. e. (1980. május)

²¹ HL MN 1979 – 9/15. ő. e. (1980. augusztus 27.)

²² HL MN 1979 – 9/15. ő. e. (1980. szeptember 06.)

²³ HL KI 37/03/01/20. ő. e. (1980. december 09.)

fordították importra és hazai haditechnikai eszközök beszerzésére; 16%-át polgári jellegű technikai eszközökre és 17%-át beruházásra. A fenntartási jellegű kiadások 44%-át emésztette fel a személyi állomány bér-, bérjellegű, ruházati, élelmezési stb. kiadása; 29%-át a technikai eszközök fenntartása és üzemeltetése; 7%-át az ingatlan-karbantartás és -felújítás, 20%-át pedig az egyéb fenntartási kiadások. (1–3. old.)

A VI. ötéves terv (1981–1985) első évére 19,1 milliárd Ft-ot (az állami költségvetés 3,9%-át) javasolja meghatározni a tárca, ami 6,9%-kal (1,2 milliárd Ft) haladja meg az 1980. évit. Ennek nagyobb hányada az árváltozás és a bér-, illetve illetmény-automatizmus következménye. 1981-ben a fejlesztés/fenntartás (napjainkban elképzelhetetlen, éppen ezért irigvelt) aránya 47:53, amiből nem tűnik ki, hogy az előző évihez képest 11%-kal nő a fejlesztési ráfordítás, míg a fenntartási csak 3%-kal. Tovább bontva: a fejlesztési kiadások 64%-át fordítják haditechnikai, 19%-át pedig polgári technikai beszerzésre, míg 17%-át beruházási célokra. A fenntartási kiadások 45%-át a személyi állományra, 25%-át üzemeltetésre/fenntartásra, 8%-át ingatlan-felújításra, -fenntartásra, 22%-át pedig egyéb célokra tervezik fordítani. (4–5. old.)

Ezt követően – tizenhat oldalon – az előterjesztés a végbement fejlődésről és a feladatokról adott tájékoztatást. E szerint az MN harckészültségi és mozgósítási rendszere jelentős mértékben tökéletesedett és rugalmasabbá vált. 1980-ban 56 katonai szervezet hajtott végre gyakorlatot, melyeken mintegy 50 000 tartalékos és 2000 népgazdasági gépjármű, valamint munkagép vett részt. Az új Honvédelmi Törvény következtében javult a fiatalok sorkatonai szolgálatra történő felkészítése, a behívások tervezése, valamint a beosztásba helyezés. Ugyanakkor problémát okozott, hogy a – főként demográfiai okokból felhalmozódott sorköteles állományból – bevonultak 90%-a 22 éves vagy idősebb, valamint 32%-uk nő, akiknek közel 50%-a gyermekes. Ezért 1980-ban az egy- és kétgyermekes sorkatonák 12, illetve 8 hónap után leszereltek. (8. old.)

A hadsereg hosszú idő óta létszámgondokkal küzdött, aminek következtében az állandó készenlétű hadosztály feltöltöttsége körülbelül 65%-os volt, s a VI. ötéves tervben sem volt remény lényeges javulásra. Az előterjesztés idején is mintegy 4000 fős tiszti, tiszthelyettesi hiány állt fent. (9. old.)

A tájékoztatást követően – egy záró mondat erejéig – az előterjesztő visszatért a költségvetésre: „Kérem a tisztelet Honvédelmi Bizottságot, hogy jelentésemet fogadja el, és a Honvédelmi Minisztérium 1981. évi költségvetési előirányzatát az Országgyűlésnek ajánlja elfogadásra.” (21. old.)

A fenti jelentés meglehetősen világos, egyértelmű. Sokkal talányosabbra sikerült Czinege hadseregtábornok december 15-i, Kulikov marsallhoz intézett levele.²⁴ Az első sora, miszerint „a sorkatonai szolgálattal kapcsolatos üzenetét megkaptam” (mivel a levéltárban nem találtam), azt a „hangulatot” sugallja, hogy a főparancsnoknak bizonyos fenntartási lehettek ez ügyben. Ezt az érzetet erősíti a következő két mondat „mosakodása”, „visszahárítása” is: „A kérdést Önnel két éven keresztül többször egyeztettük, az indokokat, a várható körülményeket számba vettük. *Ön kifogást nem emelt.*” (Kiemelés tőlem – Sz. M.) A következő mondat is „visszalövés”, majd – az abban az időben „varázsige” fedezékébe bújás: „*Ennek alapján* (kiemelés tőlem – Sz. M.) illetékes párt-állami szervek döntést hoztak, illetve a javaslat be van nyújtva [Bocsáss meg, Kazinczy Ferenc! – Sz. M.] a két nap múlva összeülő Országgyűlés elé.” Tehát: mi egyeztettünk, Te nem emeltél kifogást, így rövidesen törvény lesz belőle, sajnáljuk! Sőt, apellátának sincs helye, mivel: „Mindezek következtében – és tekintettel arra, hogy az előzőekhez képest új körülmények nem merültek fel – a Par-

²⁴ HL MN 1979 – 9/15. ö. e. (1980. december 15.)

lament az Önnel előzetesen egyeztetett javaslatnak megfelelően fog döntést hozni.” (Kiemelés tőlem – Sz. M.) Punktum! S valóban: három nappal később – 1980. december 18-án – az Országgyűlés a Honvédelmi Törvényben rögzített 24 hónapos sorkatonai szolgálati kötelezettség meghagyásával a tényleges szolgálati időt 18 hónapra szállította le.²⁵

Nem tudni, miként „nyelte le” a marsall ezt a „gombócot”, egyáltalán szóba került-e néhány nappal később az ügy, amikor december 21–23-án Magyarországon tartózkodott Anatolij Ivanovics Gribkov hadseregtábornok, a VSZ EFE törzsfőnöke és más katonai vezetők társaságában. A miniszter által december 16-án jóváhagyott forgatókönyv²⁶ szerint a szovjet delegáció 21-én délután érkezik Tökölre. Másnap délelőtt a HM-ben (az érkezést, üdvözlést, a helyek elfoglalását és tolmácsolást is figyelembe véve, alig 30 perc alatt: 9.30–10.00-ig!) lezajlik „az elvégzett munka áttekintését szolgáló megbeszélés”, majd ötelement nyit liftezve, 10.15-kor megtörténik az „ünnepélyes aláírás” (hogy minek az aláírása, az nem derül ki az iratból), ezt követően 11 órákor már a Központi Bizottságban kellett vizitálniuk. Ezután szabadidő következik, igaz, Czinege hadseregtábornok kézírásos bejegyzése szerint „illetve a vendég kívánsága szerint, esetleg megbeszélés”. A hivatalos program 19 órákor folytatódik majd a miniszter által adott vacsorával.²⁷ Másnap délelőtt már el is repülnek. Hááát! Ez nem lehetett egy nagyjelentőségű – vagy éppen a fenti törvény miatt egy sértett hangulatú? – látogatás!!!

A Magyar Néphadsereg jövője szempontjából fontos esemény volt – amit Kádár János részvétele is aláhúzott – az 1981. március 18-i vezetői értekezlet, ahol Czinege hadseregtábornok értékelte az V. ötéves tervben elvégzett munkát és vázolta a következő tervidőszak fő feladatait. A miniszteri beszédet a 00104/8. számon iktatott, hatvannégy oldalas irat²⁸ tartalmazza.

Bevezetőjében csalódásának adott hangot a helsinki konferencia kiváltotta remények semmivé válása kapcsán, majd összefoglalta a '70-es évek második felében a nemzetközi helyzetben bekövetkezett negatív folyamatokat, melyeknek következtében a NATO európai csoportosításában 50%-kal nőtt a tüzérségi és 130%-kal a páncéltörő eszközök, továbbá 200%-kal a közepes harcokocsik és csapatlégvédelmi rakéták mennyisége. (3. old.)

Ezt a romló helyzetet értékelve hozott olyan határozatot a Politikai Bizottság 1980. október 14-én, miszerint folytatni szükséges az MN egyenletes, arányos, minőségi fejlesztését, szervezeti tökéletesítését. Ezek megvalósításának feltételeit biztosítja az a tény, hogy a VI. ötéves tervben 30%-kal több fordítható közvetlen védelmi kiadásokra, mint az előző tervidőszakban. (5. old.) Ez további kedvező kibontakozást tesz lehetővé, hiszen már jelenleg is a harci és technikai eszközök 60%-át a korszerű és legkorszerűbb típusok alkotják. Ebben közrejátszottak az eredetileg tervezettek felüli beszerzések is: MiG–23 vadászgépek, harci helikopterek, T–72 harcokocsik, BMP gyalogsági harcjárművek és 152 mm-es „AKACIJA” önjáró tarackok. (8. old.) Ami pedig az évek során felhalmozódott tapasztalatokat illeti, „azzal a jogos reménnyel indulunk a hatodik ötéves tervnek, hogy ezek birtokában, értelmes hasznosításukkal csökkenteni tudjuk a – jórészt rajtunk kívül álló tényezőkből eredő –

²⁵ Csendes–Gellért: *Kronológia*, 403.

²⁶ HL MN 1979 – 9/15. ó. e. (1980. december 16.)

²⁷ Apró protokolláris „érdekesség” az ismeretek bővítésére, miszerint a „rang, az rang!”. Legalábbis ezt támasztja alá a forgatókönyv „Ajándékjavaslat”-a: V. A. Kulikov elvtárs részére hatüveges komplett italkollekció. A. I. Gribkov elvtárs részére négyüveges komplett italkollekció. V. I. Anoskin altbgy., M. G. Tyitov altbgy. és A. I. Csisztjakov vőrgy. elvtársak részére háromüveges italkollekció. A küldöttség többi tagja részére kétüveges italkollekció.

²⁸ HL KI 37/03/01. ó. e. (1981. március 18.)

feszültségeket” (11. old.) – fejezte be visszatekintését a miniszter, majd áttért az elkövetkező tervidőszak feladataira: „Hatodik ötéves tervünk alapvető jellemző vonása, hogy méreteiben az eszközfajták újszerűségében, bonyolultságában – egy minden eddiginél nagyobb volumenű technikai fejlesztést kell megvalósítanunk, amely érinti az MN minden haderőnemét, minden szervezeti és vezetési szintjét. Nagyságrendjére jellemző, hogy az új eszközök beszerzésére 34%-kal többet fordítunk, mint az előző ötéves tervben.” (11. old.) Számolni kell jelentős mérvű átdiszlokálással, a hivatásos állomány nagymérvű „mozgásával”, s mindezzel magyarázhatóan az építés-beruházások 84%-kal meghaladják az előző tervidőszakét, aminek következtében a tervidőszak végére az MN épületvagyonának és harci technikájának összértéke meghaladja majd a 220–230 milliárd Ft-ot, ezzel eléri a nemzeti vagyyon 8–9%-át. Az új periódusban kell áttérni a 18 hónapos katonai szolgálatra, illetve az ötnapos munkahétre.

Szinte minden szervezet lényeges változáson megy át, de ezek közül is kiemelkedik a légvédelmi hadtestparancsnokság, valamint a Légvédelmi és Repülőfőnökség felállítása. (Emlékeztetünk a korábban idézett Kulikov–Ogarkov-„megrendelés”-re!) Mivel a Tábori Hadtáp nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, eljött az ideje a hadtáprendszer háborús szervezetének kialakítására is, amely jobban illeszkedik a koalíciós front ellátási rendszeréhez.

A technikai fejlesztés egyre nagyobb létszámigénnyel jár: a vadászpilóta-ezred a 60–70 pilótáján túl mintegy 2200 főt foglal magában, tehát minden egyes harci gép „mögött” 50–60 katona áll. A gépkocsizó lövészadosztály jelenleg 15 000 fő, ami 4000-rel haladja meg a tíz évvel korábbit. (23. old.) Ugyanakkor a létszámnövekmény kétharmadát a meglévő állománykeretből kell kigazdálkodni! Ennek következtében az egyetemi előfelvételt nyert sorállományt a 7. gl. ho-tól (Kiskunfélegyháza s ezen belül Hódmezővásárhely) át kell csoportosítani a Dunántúlra; csökkenteni kell az építő alakulatok létszámát; az 1. lépcső hadosztályok 1–1 ezredét 20–25%-osra „keretesítik”, s az így nyert létszámból 80–85%-osra töltik fel a többi ezredet. (25. old.)

„Együttes erőfeszítéseink eredményeként létrejöttek azok a feltételek, amelyekre támaszkodva magabiztosan haladunk előre néphadseregünk fejlesztésében, felkészítésében” (63. old.) – lelkesítette hallgatóságát befejezéséért a miniszter.

A Vezérkar Anyagtervezési Csoportfőnöksége szeptember 6-án 00297/2/1982. HM számon²⁹ készített feljegyzést az Országos Tervhivatal által a Politikai Bizottság számára a K–II. szervek 1983–1985. évi kiadásairól szóló tájékoztató jelentéséhez. E szerint 4,4 milliárd Ft-tal kell csökkenteni az 1983. évi keretet s ez által az 1983–1985. évi lakás-beruházási előirányzatot, továbbá, bár 4%-kal növekedhet az 1984–1985. évre tervezett költségvetés és speciális import együttes összege, de az az árnövekedés miatt mégsem éri el az 1982. évi reálértéket. A feljegyzés készítői további 0,9 milliárd Ft-os csökkentésre láttak lehetőséget a 6 darab SZU–22 felderítő repülőgép beszerzésének 1984-re történő elhalasztásával, valamint az indításra tervezett beruházások 0,1 milliárd Ft-tal történő csökkentésével. Ennek alapján a Balla Lászlónak, a KB gazdaságpolitikai osztályvezetőjének szeptember 7-én elküldött levelében³⁰ Csémi Károly vezérezredes, államtitkár azt hangsúlyozta, hogy 0,8 milliárdos csúszást tud elviselni a tárca a nemzetközi kötelezettségek veszélyeztetése nélkül.

Sípos Csaba alezredes, HM parancsőrtszt május 10-én készítette el a 00135/1984,³¹ valamint a 00135/2/1984.³² számú – a miniszter által 24-én jóváhagyott – jelentéseit Cizinege

²⁹ HL KI 133/04/19. ő. e. 00297/6. (1982. szeptember 06.)

³⁰ Uo. 00297/5. ő. e. (1982. szeptember 07.)

³¹ HL KI 154/043. ő. e. (1984. május 07.)

hadseregtábornoknak Konsztantyin Usztyinovics Csernyenko főtitkárnál és Usztyinov marsallnál május 7-én tett látogatásáról.

Az SZKP főtitkára tájékoztatást adott a nemzetközi viszonyokról és az Európában kialakult katonapolitikai helyzetről, aminek során „hangsúlyozta, hogy a jelenlegi helyzetben megnőtt a háború veszélye [...] A béke megvédéséhez erősnek kell lenni.” (1–2. old.) Ezt követően a magyar honvédelmi miniszter foglalta össze a bel- és katonapolitikai helyzetet, miközben rámutatott a nagy dilemmára: „Egyre súlyosabban, bonyolultabban merül fel a nagy kérdés, hogy amennyiben meg akarjuk őrizni népeink elért életszínvonalát – és meg akarjuk őrizni –, fejleszteni akarjuk a gazdaságot, honnan vegyünk el anyagi eszközöket a védelemre [...] Az MN technikai ellátottsága jó. Dmitrij Fjodorovics sokszor biztat bennünket, vegyetek még korszerűbb, még újabb fegyver-rendszereket. Én egyetérték velem. És megint a nagy kérdés következik: honnan, miből vegyünk el anyagi eszközöket, hogy a népgazdaság egyensúlyát ne bontsuk meg.” (4–5. old.) Ezt követően a főtitkár átadta a magyar honvédelmi miniszternek 60. születésnapja alkalmából a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége által számára adományozott Lenin-rendet.

A másik látogatás során a védelmi miniszter arról tájékoztatta magyar partnerét – lényegében megismételve a főtitkár által elmondottakat –, hogy a lakosság közhangulata jó és bizakodó, a társadalom felzárkózott a párt köré, egyetért kül- és belpolitikájával. Fő veszélynek az amerikai közép-hatótávolságú rakéták telepítését tekintik. A szovjet fél ebből levonta a szükséges következtetést, és a szövetségesek megértésének köszönhetően rakétákat telepítettek az NDK-ban és Csehszlovákiában. „Usztyinov elvtárs itt megállt és erőteljes hangsúllyal mondotta: lehet, hogy Magyarország vonatkozásában is gondolkodni kellene erről!? (Lehetett felfogni véleménynek, kérdésnek, véleménykérésnek is, és szemmel láthatóan rögtön várta a választ is.) Miniszter elvtárs válaszolt: *hogy ennek szükségessége eddig nem merült fel*, ilyen irányú kérdés–kérdés nem érkezett. *Nekünk különben sincsenek pontos ismereteink e téren a konkrét erőviszonyokról.*” (2. old.) (Kiemelés tőlem – Sz. M.) Ezt követően a védelmi miniszter folytatta tájékoztatóját az ország és a hadsereg helyzetéről.

A továbbiakban Czinege hadseregtábornok hasonló szellemben tájékoztattott a magyar közhangulatról, majd szólt arról, hogy a gazdasági helyzet rosszabbul alakul a tervezetnél. Azonban „nem engedjük el a fülünk mellett Usztyinov elvtárs észrevételezését védelmi iparunk vonatkozásában. Valóban többre vagyunk képesek. Mindig szem előtt tartjuk, hogy a védelmi ipar nem üzlet (nem is lehet az). Ugyanakkor törekedni kell a gazdaságosságra (korszerű termék, nagy szériában, a perspektívát is ismerve). Változatlanul nehézkes, lassú az együttműködés, licenccik átvétele, a kooperáció. Feladatunk odafigyelni, hogy a védelmi iparban dolgozók ne éljenek rosszabbul, mint például a fogyasztási termékeket gyártó iparágazatok munkásai – sőt, ha lehet, egy kicsit jobban.” (4. old.) A Magyar Néphadsereg a terveknek megfelelően fejlődik. Bevált a 18 hónapos szolgálat, még akkor is, ha feszítettebb tevékenységet követel. Ekkor Usztyinov marsall közbekérdezett: biztos, hogy elég ez az idő a korszerű technika világában, hiszen a szovjet hadseregben 24 hónap is alig elegendő, csak gondos szervezéssel tudják megoldani. Czinege hadseregtábornok szerint „mi természetesen nem mérhetjük magunkat és soha nem is mérjük a Szovjetunióhoz, a Szovjet Hadsereghez. Ismétlem kijelentem, hogy az eddigi tapasztalataink alapján a 18 hónapos sorkatonai szolgálat igazolta az elképzeléseinket [...] A bevonuló állomány mintegy egyharmada középfokú végzettséggel rendelkezik.” (6. old.)

³² HL KI 154/043/2. ó. e. (1984. május 07.)

A szívéllyesség máza azonban nem közömbösíthette a szikrázó pengeváltásokat! Amikor a magyar miniszter arról szólt, hogy a szárazföldi erőknél a korszerű és legkorszerűbb harci technika aránya eléri a 65–70, a légvédelemnél pedig a 80%-ot, aggastyán kollégája – ha sztaniolba csomagolva is – hazugsággal vádolta meg: „Nem tudom, jól értettem-e a tájékoztatóban elmondott %-os arányokat, de mi, a Szovjet Hadsereg vezetői fokozott törekvéseink ellenére is nagyon örülnénk, ha ezen arányokat el tudnánk érni. Lehet, hogy a számításokba valahol hiba csúszott?” (7. old.) Ekkora sértésre Czinege hadseregtábornoknak a „tanító bácsi” szerepét kellett magára venni: „Tisztelt Dmitrij Fjodorovics! A számítások nem hibásak. Az Ön által feltételezett vagy vélt »eltérés« valószínűleg abból adódik, hogy más és más fegyverrendszereket tartunk korszerűnek vagy legkorszerűbbnek mi, és másokat Önök. Mi például a Magyar Néphadsereg vonatkozásában legkorszerűbbnek tartunk egy modernizált T–55-ös harckocsit is, vagy a légvédelem vonatkozásában legkorszerűbbnek tartjuk a MiG–23-as típusú vadászgépet.” S – csak a gyengébbek kedvéért! – mi azért sem „tévedhetünk” (hazudhatunk), mert: „Tisztelt Dmitrij Fjodorovics! Mi a közeljövőben beszámolóra készülünk a Politikai Bizottság előtt... Az Önöknek ismertetett %-os arányok – részletes és megalapozott számítások háttéranyagával – fognak szerepelni a Politikai Bizottság előtti beszámolóban is.” (7–8. old.) (Kiemelés tőlem – Sz. M.)

S becsületére legyen mondva a magyar miniszternek, kollégája – mosolygós sztaniolba csomagolt – durva támadását „kapásból” bumeráנגgá átalakítva, sőt „Nesze neked, titkolózó szövetséges!” felirattal fejbe vágta az agg marsallt: „Önöknél valószínűleg természetes, hogy a korszerű és legkorszerűbb fogalom mást takar, mint nálunk. Az Ön indiai látogatásáról szóló publikáció is meggyőzhet bennünket erről. *Én pl. személy szerint is csak először hallottam ezen tudósítások során arról, hogy léteznek MiG-29-ek, MiG-31-ek. Ismétlem, többek között ezen eszközökről sincs semmi tudomásunk...*” (Kiemelés tőlem – Sz. M.)

E ríposzt során – az időnként szikrázó hangulatból következtethetően – minden biznnyal ő is nyomatékkal hangsúlyozta az „is”, a „többek között” és a „sincs” szavakat!

A sokkal kisebb pimaszsághoz sem szokott „hadúr” csak dadogni tudott: „Tisztelt [? – Sz. M.] Czinege elvtárs! Ez nem egészen így van! A sajtó néha túlzásokra is hajlamos. A látogatás publikációja során említett MiG-29-es típusú vadászgép még nálunk sem tömegszéria – csak most van születőben. A MiG-31-es pedig az előbb említett MiG-29-es típusnak a harmadik világ országai felé történő szállításra kialakított, módosított változata.” (8. old.) (Talán ezzel a szikrázó párbeszéddel búcsúzott egymástól a két miniszter, hiszen december elején miniszterelnök-helyettségé neveztek ki Czinege Lajost, karácsony előtt pedig meghalt Usztyinov marsall.)

1984 utolsó hónapja jelentős változásokat hozott a Honvédelmi Minisztérium vezetésében: az illetékesek december 6-án nyugállományba helyezték Czinege Lajos hadseregtábornok honvédelmi minisztert, illetve ezt követően kinevezték a fegyveres erőket felügyelő miniszterelnök-helyettségé. A felmentéssel egyidejűleg kinevezték honvédelmi miniszterre Oláh István vezéreztetést.

Az új miniszter 1985. február 4-én huszonnegy oldalas javaslatot³³ tett a Politikai Bizottság asztalára az MN hosszú távú – azon belül 1986–1990 közötti – fejlesztésére. Ebben – az előzmények vázolását követően – a VII. ötéves terv fejlesztési elképzelésére áttérve két szorító ténytet említett: a NATO-tagországok példátlan méretű fegyverkezését, illetve az EFE által 1986–1990-re benyújtott tételes javaslatot. Ez utóbbi, mintegy 300–320 milliárd Ft-os költségvetést, ezen belül 100–110 milliárd Ft-os, azaz 3,7–4 milliárd rubeles speciális importot (fegyverimportot), 45–50 milliárd Ft-os beruházást és békében 20, háborúban 60 ez-

³³ HL KI 37/032/13. ő. e. (1985. február 04.)

res létszámnövelést követel, amelynek következtében az „ajánlások és az ország reális lehetőségei közötti lényeges eltérés [...] tovább nő”. (10. old.) Mindebből kiindulva azt javasolta, hogy a Politikai Bizottság fogadjon el egy hosszú távú fejlesztési programot az MN minőségi és arányos fejlesztésére – a béke- és háborús létszám növelése nélkül – a jelenlegi haderőnemi struktúrában, a technikai ellátottság további tökéletesítésével. Ezen belül az elavult technika folyamatos felváltása néhány területen a harceszközök mennyiségének szerény mértékű növelésével korszerű, új technika beszerzésével vagy a meglévők modernizálásával; a szárazföldi hadsereg vezetési–szervezeti rendszerének korszerűsítése (a hadtest – dandár – zászlóalj szervezetre történő áttérés, miáltal az alapvető szervezetek béke-létszáma 40, a háborús létszáma pedig 23%-kal csökken, miközben a harcoló állományé 6%-kal nő; az azonnali készenlétű dandárok feltöltöttsége 40–50-ról 70–80%-ra ugrik; nem 9, hanem 3 nagy kötelék nem 29 ezredet, hanem 18 dandárt kell felszerelni, vezetni) (14–15. old.); a szárazföldi csapatok harctevékenysége hatékonyabb támogatásainak feltételeit biztosítva a légvédelmi és repülőcsapatok esetében felderítő lokátorok és csatarepülőgépek beszerzése, a szárnyas rakéták elleni sikeres harc feltételeinek megteremtése.

Arról is tájékoztatta a Politikai Bizottságot Oláh vezérezredes, hogy a fent említett szervezeti változásokról többször tárgyaltak szovjet és EFE illetékesekkel, s „a kezdeti határozott elutasító álláspont után a szovjet elvtársak kifejtették, hogy a maguk részéről továbbra is a »típusvezeteket«, a hadosztályos felépítést tartják célszerűbbnek, javaslataikban ezt szerepeltetik az MN-re vonatkozóan is. [De... – Sz. M.] Véleményük az, hogy a szervezeti felépítés kérdése a magyar párt- és kormány belügye.” (15–16. old.)

A fenti EFE elvárásokkal szemben – azt mintegy „megfelelve” – a miniszter a VII. ötéves tervben közvetlen honvédelmi kiadásokra 175 milliárd Ft-os költségvetést, ezen belül 43,6 milliárd Ft-os (1,6 milliárd rubeles) speciális importot, 16,2 milliárd Ft-os beruházást és békében 10 000 fős létszámfejlesztést, ez által 130 ezer fős béke- és 361 ezres háborús létszámot javasolt. (18. old.)

Szergej Leonyidovics Szokolov, a Szovjetunió marsallja, az új védelmi miniszter április 15-én küldött táviratában³⁴ – az események ismeretében minden bizonnyal nem nagy lelkesedéssel – arról értesítette Oláh vezérezredest, hogy „az MSZMP Politikai Bizottságának az MN szárazföldi csapatai új szervezeti tagozódásra történő áttérésével kapcsolatos döntéséről [tehát sikerrel járt fenti javaslatával a miniszter – Sz. M.] szóló tájékoztatását a Szovjetunió Honvédelmi [helyes fordításban: Védelmi – Sz. M.] Minisztériuma figyelmesen átanulmányozta.” A Vezérkar képviselői készen állnak arra, hogy a magyar fél számára alkalmas időpontban az MNVK-val és az EFE Törzsével közösen tanulmányozzák azt.

A miniszter természetesen átküldte e levelet dr. Horváth Istvánon, a fegyveres erők felügyelő KB-titkárán keresztül Kádár Jánosnak. A címzett 22-én azzal a megjegyzéssel továbbította az első titkárnak, hogy „Oláh elvtárssal együtt úgy látjuk: ez pozitív válasz, s ennek ismeretében a további munkálatok folyhatnak.”³⁵ Kérem állásfoglalását arról, hogy a Politikai Bizottságot tájékoztassuk-e?” (Még ő sem biztos abban, hogy tudhatnak róla? Ez akkor, tényleg komoly ügy! – Sz. M.) Kádár János még e napon ráírta az iratra: „Egyetértek a P. B. tájékoztatásával. Párt és kormányvonalon, és a H. M.-ben is – egyelőre – csak a szű-

³⁴ HL KI 37/028/1. ő. e. (1985. április 15.)

³⁵ Talán, nem tévedek nagyot, ha úgy vélem, ezt kicsit inkább önmegnyugtatóként mondta! Bár a „varázsmondat”: „A Politikai Bizottság döntése” megtette a hatását, nem mondhattak kategorikus „Nyet!”-et, de az a tény, hogy a „Dá”-t sem üzenték meg, hanem inkább „a magyar fél számára alkalmas időpontban” ideszabadítják mind a Védelmi Minisztérium, mind az EFE szakértőit. Ez inkább azt jelzi, hogy azt remélték, nyomásukra megváltoztatható még ez a szándék.

kebb vezetés belső használatára kell kezelni.” Így másnap visszaküldhette a levelet a HM-be azzal a „Szigorúan bizalmas!” megjegyzéssel, miszerint: „A PB-ot tájékoztattam. Tudomásul vették. A megbeszéltek szerint – Kádár e. megjegyzését figyelembe véve – dolgozatok tovább.”

Bár már Horváth István fenti néhány sorából is kitűnt, hogy támaszkodott a miniszter szakértelmére, Oláh vezérezredes – nagyon okosan és taktikusan – a KB fegyveres erőket felügyelő titkári posztot a közelmúltban átvett „előjárónak” küldött levelében³⁶ felajánlotta, hogy „korábbi megbeszélésünk értelmében tájékoztatást kívánok adni Részedre a Magyar Néphadsereg helyzetéről, feladatairól, s várható fejlesztéséről”. Úgy látszik, a Politikai Bizottság számára februárban készített jelentésben foglaltakat tovább kellett erősíteni, amit a Hadművelleti Csoportfőnökség április 22-i feljegyzése³⁷ – az 1970–1985 közötti fejlesztésekről és a további feladatokról – volt hivatott elvégezni. Ebben az anyagban is – szükségszerűen – sok adat ismétlődik a korábbiakhoz képest, így most csak az „újszerűeket” ismer-tjük. Például ebben a periódusban: több mint 300 különféle lokátor került a légvédelmi csapatok állományába, aminek következtében az összefüggő rádiolokációs mező alsó határa a nyugati országhatáron 500-ról 100–200, míg a harcászati rakéták tüzhatásának körzetében 1000-ról 100 m-re csökkent; több mint 100 légvédelmi rakétakilövő rendszerbe állításával 14-ről 20-ra gyarapodott a harcászati rakéták száma; teljes mértékben lecserélődött a vadászrepülő-csapatok repülőgép-állománya; a szárazföldi csapatok ellátása új hadművelleti-harcászati és harcászati rakétákkal, 6–7-szeresére növelte az atomcsapás-mérő eszközök hatóerejét és kétszeresére hatótávolságát; másfélszeresére nőtt a tüzérségi tüzérszerek száma (ezen belül az önjáró lövegeké 7-ről 35%-ra), a harckocsiké pedig 25%-kal (7%-uk a legkorszerűbb típus); a lövész- és felderítőcsapatok páncélozott szállító harcjárművekkel való ellátottsága 16-ról 80%-ra szökött (ezen belül a legkorszerűbb lánctalpasak aránya eléri a 20%-ot); 20%-kal nőtt a páncélelhárító képesség, mivel a rakéta-páncéltörő eszközök aránya meghaladja a 30%-t; a 2,5-szeres harcscsop-nyarapodás (melynek 54%-a rakéta-eszköz) következtében hatékonyabbá vált a csapatlégvédelem, s több ezer rádió, rádiórelé javítja a vezetés technikai feltételeit. (1–3. old.)

A Hadművelleti Csoportfőnökség április 22-ére készítette el jelentését³⁸ az MN helyzetének megítéléséről, a hadsereg erősebb és gyengébb oldalairól. E szerint „szervezetét tekintve megfelel alaprendeltetésének, a hadtudomány jelenlegi követelményeinek, lényegében azonos az EFE típusszervezetével, alapvetően biztosítja a korszerű technika befogadását és alkalmazását”. (1. old.) (A miniszter idézőjelbe tette a megfelel szót, a lap szélén megjegyezte: „Kimerültek a fejl. (szervezeti) extenzív értelmű tartalékai. A keretesítés tűrészhatáron!”) A meglévő harcászati eszközök 60%-a korszerű; a harcászati és a mozgósítási készség megfelelő színvonalú; a felkészítés és kiképzés megfelel a követelményeknek, a 18 hónapos sorkatonai szolgálati idő bevált; a vezetés minden szinten kielégítő.

Az MN erősebb oldalaként említhető: az erkölcsi-politikai állapot szilárdsága; a harcászati és a mozgósítás rendszere; technikai állapota; a hatékony kiképzési rendszere; a magasabb parancsnoki beosztások vezérkari akadémiát végzettekkel való feltöltöttsége, valamint kiemelkedő energiagazdálkodása. A gyengébb oldalakhoz sorolták a káderhelyzetet, néhány helyőrség rendkívül rossz lakásellátottságát, valamint az MN infrastruktúrát, a fejlesztés lehetőségének korlátozott voltát, az illetménypolitikát, ami alacsony színvonalú és egyenlősdi-re ösztönző; kompatibilitás-hiány mutatkozik bizonyos fegyverzetek viszonyla-

³⁶ HL KI 37/032/1. ő. e. (1985. április)

³⁷ HL KI 37/032/11. ő. e. (1985. április 22.)

³⁸ HL KI 37/032/3. ő. e. (1985. április 22.)

tában, és sokallták a nemzetközi jellegű tevékenységet a VSZ vonatkozásában, de azon túl is, főleg a katonai gazdálkodási kapcsolatok terén.

Ezt követően megfogalmazták az MN 1986–1990 közötti fejlesztésének lényegét: „...a néphadsereg alapvetően minőségi, arányos fejlesztésének folytatása a jelenlegi haderőnemi felépítésben, a béke- és háborús létszám lényeges növelése nélkül; technikai ellátottságának, szervezeteinek és vezetési rendszerének további tökéletesítése; lépéstartás szövetségeseink egyeztetett, valamint a valószínű ellenség fejlesztési ütemével; a hivatásos állományról való fokozottabb gondoskodás és ezzel az utánpótlás javítása.” Ezen belül: a szárazföldi haderőnemenél a hadosztály – ezred – zászlóalj tagozódásról áttérés a hadtest – dandár – zászlóalj felépítésre; az atomcsapásmérő-képesség növelése új típusú harcászati rakéták rendszerbe állításával (4 készlet „TOCSKA”); a tábori tüzérség tüzerejének növelése újabb önjáró tarackok rendszerbe állításával (36 darab „GVOZGYIKA”), a hazai gyártású 120 mm-es aknavető (52 darab „SZANYI”) és lövegek (52 „NONA–K”) beszerzésével; a páncéltörő képesség fokozása újabb rakétapáncéltörők és páncéltörő lövegek rendszerbe állításával (21 készlet „KONKURSZ” és 21 klt. „FAGOT”, illetve 36 darab 100 mm pct. lg.); a manőverező-képesség, a páncélvédelem és a tüzérő fokozása érdekében újabb harckocsik beszerzése (31 darab T–72), a meglévők egy részének hazai bázison történő korszerűsítése (400 db T–55A), illetve a lánctalpas gyalogsági és felderítő harcjárművek szervezetbe állításának folytatása (158 BMP–1,–2; BRM–1K); újabb csapatlégvédelmi rakéták (24 klt. „SZTRELA–10”, 173 klt. „IGLA”) és légvédelmi gépágyúk (33 ZU–23–2), s végül: a csapatok mindenoldalú biztosítása feltételeinek javítása korszerű műszaki, híradó, felderítő, vegyvédelmi, vezetéstechnikai, rádióelektronikai, javító- és hadtápeszközökkel, anyagokkal. (Az idézőjelbe tették a fegyver eredeti nevei, melyek közül több nehezen lefordítható – Sz. M.)

A légvédelmi és repülőcsapatoknál a robotrepülőgépek elleni harcra alkalmas rakéták (1 osztály ANGARA); a rádiólokációs felderítő képesség fokozása új lokátorok (33 különféle klt.) rendszerbe állításával; a honi légvédelmi csapatok automatizált vezetése kiépítésének folytatása; a közvetlen légi támogatás feltételeinek megteremtése csatarepülőgépek (12 db SZU–25) beszerzésével; újabb harci (20 db MI–24) és szállító (16 db MI–17) helikopterek rendszerbe állításával, valamint 1 pilótanélküli felderítő repülőkomplexum beszerzésével.

Már 1985 tavaszán komolyan foglalkoztak a HM VII. ötéves tervének (1986–1990) megtervezésével. Dr. Bencsik István mk. vezérőrnagy május 26-án terjesztett fel a miniszterhez ezzel kapcsolatban „tárgyalási anyagot”.³⁹ Oláh vezérezredes 1985. május 9-i széljegyzete szerint: „Igen – a tárgyaláshoz így, ahogy ezen felhasználandó!” (1. old.)

Ebben hangsúlyozták, hogy bár a korábbi tárgyalásokon a párt- és állami vezetés, valamint az Országos Tervhivatal (OT) is egyetértett a 175 milliárd Ft-os kerettel, ami kompromisszumnak tekinthető, mivel így még teljesíthetők a feladatok és kötelezettségek, az OT most csak 160,5 milliárdot tart biztosíthatónak. Ennek következtében – a már egyeztetett – beszerzésekből kiesne az 52 darab csata-, illetve gyakorló repülőgép és szállító helikopter, 29 darab egység szintű csapatlégvédelmi rakéta harcjármű, a 285 darabból mintegy 160 darab önjáró, illetve vontatható tüzérségi löveg és automata aknavető, 150 000-ből 50 000 darab 5,45 mm géppisztoly, a 270-ből több, mint 130 db szállító és fegyvernemi páncélozott jármű, a 14 460 darabból közel 4150 különféle gépkocsi, híradó- és hadtápeszköz, a 400 darab harckocsi modernizálásából 100 teljesen elmaradna, s további 100 csökkentett mértékben valósulna meg. Ez a technikai eszközök beszerzésének 20%-os csökkentését jelentené. Ez a speciális import terén 5,9, míg a hazai beszerzésben 6,7, összesen 12,6 milli-

³⁹ HL KI 37/032/14. ő. e. (1985. május 06.)

árd Ft-os megtakarítást eredményezne. (2. old., valamint 2. sz. melléklet 4. old.) A csökkentés nemzetközi és honvédelmi kihatásait oldalakon keresztül sorolták az anyag szerkesztői.

Bíró József ezredes, a HM Titkárság vezetője 31-én írta alá az EFE KT tagjainak a KB székházban 1985. május 21-én tett látogatásáról szóló feljegyzését.⁴⁰ Ennek lényege az, hogy az EFE Katonai Tanácsa május 20–23-a között Budapesten tartotta 31. ülését. Nos, – minden bizonnyal a korábban említett költségvetés-csökkentés ismeretében – a KT tagjait fogadó Németh Károly főtitkárhelyettes és Lázár György, a Minisztertanács elnöke előtt – bár az általánosság sztanioljába csomagolva kemény szavait – Kulikov marsall kifejtette, hogy „néhány tagállam hadserege nem teljesíti a protokollban vállalt kötelezettségeit. Nem teljes értékűen realizálódnak az EFE Parancsnokságának elgondolásai [...] a Katonai Tanács nagy figyelmet fordított a létszámviszonyokra [...] a tagállamok hadseregeinél kedvezőtlen tendencia figyelhető meg e téren, ami negatívan befolyásolhatja az EFE hadrafoghatóságát. Utalt a létszámviszonyokat illetően a Szovjet Hadsereg e vonatkozású tapasztalataira. (A törzsek és csapatok békében optimálisan fel vannak töltve.)” (3–4. old.) Németh Károly ügyesen, szintén általánosságban szólva „figyelemreméltónak és igen komoly kérdésnek tartotta azokat a kritikai észrevételeket, amelyeket a haditechnikai eszközök késői szállítását, a kooperáció hiányát, az átfegyverzés lassúbb ütemét, a létszámkérdéseket érintettek. Egyetértett, hogy ezekkel a területekkel komolyan kell foglalkozni, s nem megengedhető, hogy a NATO katonai téren fölényre tegyen szert.” S csak ez után vezetett – mintegy kivonva Magyarországot a fentiek alól – saját vizekre, miszerint „pártunk és kormányunk nagy felelősséggel foglalkozik a védelem kérdésével”. (6. old.)

1987 szeptemberében Kárpáti Ferenc vezérezredes, honvédelmi miniszter vezetésével katonai küldöttség látogatott Moszkvába. A delegáció tagjai időnként szétválva, külön-külön is tárgyaltak a partnerekkel, mint az erről Kádár Jánosnak és Grósz Károlynak megküldött jelentésekből kitűnik. Pacsek József altábornagy, vezérkari főnök, miniszterhelyettes szeptember 21-én írta alá jelentését a Védelmi Minisztérium és az EFE Törzse vezetőivel előző napon folytatott tárgyalásairól.⁴¹ E szerint a tárgyaláson részt vett Szergej Fjodorovics Ahromejev, a Szovjetunió marsallja, a Szovjet Fegyveres Erők vezérkari főnöke; Kulikov marsall, az EFE főparancsnoka, V. M. Sabanov hadseregtábornok, a védelmi miniszter fegyverzet-technikai helyettese és Gribkov hadseregtábornok, az EFE törzsfőnöke. Magyar részről Pacsek altábornagy mellett helyettesei: Tóth Tibor altábornagy, valamint dr. Bencsik István és Széles Róbert vezérőrnagyok.

A jelentés szerint: „Kifejtettem, hogy a Rizskov és Grósz elvtársak [a két miniszterelnök – Sz. M.] közötti tárgyalások alapján került sor a mai találkozásra. Arra kaptam felhatalmazást és megbízást, hogy a szovjet katonai vezetőkkel egyeztessük álláspontunkat a védelmi kiadások mintegy 11–12 md [milliárd – Sz. M.] Ft. (425 mRb) [millió rubel – Sz. M.] összeget kitevő mérséklésével kapcsolatban. Elmondtam, hogy pártunk és kormányunk ilyen elhatározása nem szemléleti változást, a védelemmel kapcsolatos felelősség új felfogását tükrözi, hanem azt, hogy a jelenlegi rendkívül nehéz belső gazdasági helyzetben a védelmi kiadások ilyen mérvű csökkentését is kényszerültünk figyelembe venni a népgazdaság és a társadalom szilárdságának megőrzése, a talpon maradás érdekében, amit a magyar párt és állami vezetés az ország védelmi képességének alapvető és meghatározó tényezőjeként fog fel.” (1–2. old.) Sietett kifejezni, hogy minden szovjet véleményt meghallgatnak és

⁴⁰ HL KI 37/029/2. ő. e. (1985. május 31.)

⁴¹ HL KI 39/012/4. ő. e. (1987. szeptember 20.)

egybevetnek a saját számvetésekkel, „egy kérdésben azonban szilárd az álláspontunk: a SZu-25 csatarepülőgépeket nem szerezzük be”. (2. old.)

Ezt követően hatalmas nyomás nehezedett a magyar félre. Kulikov marsall és Gribkov hadseregtábornok „hangsúlyozták, hogy a katonai vezetőknek a védelem kérdéseivel, nem pedig a népgazdaság teherbíró képességével, egyensúlyával kell foglalkozniuk. [Kiemelés tőlem – Sz. M.] Megítélésük szerint a védelemhez még több erő, eszköz szükséges, mint a támadáshoz, és egy hosszan elnyúló, hagyományos fegyverekkel folytatott háborúra kell felkészülnünk.” [Még 1987-ben is!!! – Sz. M.] (2–3. old.) Ahromejev marsall pedig azzal érvelt, hogy a világ katonapolitikai helyzete alapvetően változatlan, így nem engedhető meg annak egyoldalú megbontása. Más szavakkal, de ő is megismételte az EFEF képviselőinek véleményét: a magyar népgazdaság helyzetét, az életszínvonal alakulását „ők jól ismerik, ugyanakkor a szovjet katonai vezetés abból indul ki, hogy a népgazdaság helyzetének alakulása természetesen nagyon fontos tényező a védelmi képesség tekintetében, mindamellett nem lehet meghatározója a hadsereg fejlesztésére fordított összegeknek”. [Kiemelés tőlem – Sz. M.] (4. old.)

A párt- és állami vezetőknek küldött jelentését azon következtetéssel zárta a vezérkari főnök, hogy érzése szerint a szovjet fél mereven ragaszkodik a SZu-25-ös csatarepülő-ezred – de legalább egy század – anyagának beszerzéséhez, amit rövidesen kormány szinten is javasolnak majd.

Természetesen Kárpáti vezérezredes sem úszhatta meg: öt három nappal később fogadta Dmitrij Tyimofejevics Jazov hadseregtábornok, védelmi miniszter és Ahromejev marsall. A honvédelmi miniszternek mintegy másfél órán át kellett állnia a két szovjet katonai vezető „rohamát”. A szovjet „zenekar” jól össze volt hangolva, csak itt a miniszter vitte a prímét, lényegében – szinte szó szerint – megismételve a 20-i álláspontot. Ennek az egésznek alig egy oldalt szentelt a magyar miniszter a Kádár Jánosnak és Grósz Károlynak szeptember 24-én írt jelentésében.⁴² E szerint: „Jazov elvtárs felvetette: ismeri a VKF-ek által szeptember 20-án megtartott tárgyalás kérdéseit. Nagyon határozott hangon beszélt [kiemelés tőlem – Sz. M.] arról, hogy nem helyeslik, hogy a magyarok nem akarják teljesíteni a »PROTOKOLL«-ban vállalt kötelezettségeiket. Ez nem elfogadható a népgazdaság helyzetére való hivatkozással, mivel szerintük ők nehezebb helyzetben vannak, a nép életszínvonala jóval alacsonyabb, mint a magyaroké, és ők mégis arányaiban is sokkal nagyobb terheket vállalnak a védelem fenntartásában és fejlesztésében. Nagyon tartanak attól, hogy a magyarok eljárása láncreakciót vált ki a többi testvéri országban is, amit megengedhetetlennek tartanak.” A miniszter a két jelentést együtt terjesztette fel.

Tovább folytatódott a szovjet–magyar fegyverexporttal kapcsolatos levelezés is. Ezúttal dr. Maróthy László, az Országos Tervhivatal elnöke küldte meg december 7-én Kárpáti vezérezredesnek⁴³ a Merkner Ottó külkereskedelmi miniszterhelyettes, dr. Doró György altábornagy, OT elnökhelyettes és dr. Bencsik István mk. vezérőrnagy, vezérkarfőnök helyettes által aláírt jelentést az 1988–1990. évi szovjet–magyar haditechnikai áruforgalomról Moszkvában november 26–27-én miniszterhelyettesi szinten folytatott tárgyalásról. E szerint a magyar fél – a két honvédelmi miniszter levélváltásának figyelembevételével – előterjesztette, hogy a gazdasági nehézségek miatt kénytelen ezen időszakra vállalt importbeszerzéseit 200 millió rubellel csökkenteni. A szovjet fél – a korábbi megnyilatkozásokhoz képest – enyhébbnek bizonyult, mivel megértéssel fogadta a magyar kérelmet, csak azt javasolta, hogy ezt írásban, kormány szinten küldje meg, másrészt megerősítették, hogy alapve-

⁴² HL KI 39/012/4. ő. e. (1987. szeptember 20.)

⁴³ HL KI 39/011/4. ő. e. (1987. december 07.)

tően igényt tartanak a magyar haditechnikai szállításokra, de mindkét kérdés kormány-szintű döntést igényel.

Kárpáti vezérezredes 1988. március 23-án feljegyzéssel fordult⁴⁴ Kádár Jánoshoz, Fejti Györgyhoz és Grósz Károlyhoz a Kulikov marsall által felvetett kérdésekről, valamint a főparancsnok e témákban tervezett látogatásáról. Az EFE háborús határozványa javasolt módosításának a lényege az volt, hogy konkretizálta a létrehozandó EFE Legfelsőbb Főparancsnoksága személyi összetételét: a legfelsőbb főparancsnok a szovjet legfelsőbb főparancsnok (SZKP főtitkár), első helyettese a szovjet védelmi miniszter, helyettese pedig az EFE főparancsnoka. A Legfelsőbb Főparancsnokság állományába tartoznak eszerint a tagországok legfelsőbb főparancsnokai (az adott párt első/főtitkárai), helyetteseik az adott országok honvédelmi miniszterei. Nem került azonban szóba a Politikai Tanácskozó Testület további sorsa.

A magyar fél szerint e módosítási javaslat túlbonyolítaná a vezetést, egy plusz vezetési szintet iktatna be; az EFEF számára közvetlen beavatkozást tenne lehetővé a nemzeti politikai, állami, katonai vezetés kizárólagos felelősségébe, szuverén jogkörébe tartozó feladatokba (a nemzeti csapatok harckészültségbe helyezése, átadása a hadszíntér-főparancsnokságnak; a mozgósítás irányítása; tartalék alakulatok felállítása, anyagi készletek felhalmozása stb.). A magyar szakértők megismételték azt a véleményüket, hogy előbb inkább a békehatározványt kellene módosítani, s nagy politikai horderejük miatt a módosítási javaslatokat illetően először a tagországok legfelső politikai vezetői foglaljanak állást, majd adjanak felhatalmazást a katonai vezetéseiknek a részletes kidolgozására.

A másik megvitandó kérdés az EFE ajánlásai voltak az 1991–1995-ös tervidőszak hadseregfejlesztésére. Ennek magyar „vetülete”: 2–2 új repülőegység, illetve honi légvédelmi rakétaosztály-komplexum beszerzése és szervezeti létrehozása; mintegy 300 tüzérségi eszköz, 500 páncélozott szállító harcjármű, 62 darab T–72 harckocsi. Ennek körülbelül 130 milliárd Ft-os kihatása messze meghaladta a VII. ötéves terv 59 milliárd Ft-os előirányzatát, így gazdasági lehetőségeinket. Ezért „fontosnak tartjuk, hogy a legfelsőbb politikai szinten tényként ismertetésre kerüljön a főparancsnokkal, hogy a hadsereg fejlesztési terveiben eddig eszközölt csökkentéseken túl, további jelentős csökkentésre kényszerülünk”. (6. old.)

A harmadik javaslattal – az EFEF-en belül egy közös politikai (propaganda) szervezet létrehozása – kapcsolatban kifejtették, hogy ezt is szükségtelennek és zavarkeltőnek ítélik, így nem támogatják, illetve azt kezdeményezték, hogy amennyiben a főparancsnok ragaszkodna hozzá, úgy e kérdésben is kérjék ki a pártok vezetőinek véleményét, s csak ezt követően kerüljön napirendre.

Tekintettel arra, hogy Kárpáti vezérezredes március 28–29-én tárgyalt Kulikov marsallal e három napirendi pontról, az erről készült feljegyzést⁴⁵ 30-án küldte el Fejti Györgynek és Grósz Károlynak: Az új háborús határozvánnyal kapcsolatban Kulikov próbálta bizonygatni annak szükségességét, illetve sietett megemlíteni, hogy a szovjet politikai vezetésnek tudomása van arról, s egyeztetette a Vezérkarral is. A magyar miniszter viszont kifejtette, hogy szerinte is indokolt a módosítás, de tekintettel jelentős politikai és katonai kihatásaira, nem kész anyaggal kellene menni a Politikai Tanácskozó Testület elé, hanem az általános alapelvekkel, s csak ezek elfogadása után lehet nekilátni a részletes kimunkáláshoz. Emellett ismételt felvetette, hogy ezzel egyidejűleg tekintsék át a békehatározványt is. A marsall némi egérutat nyert azzal, hogy egyfajta megoldásként elfogadhatónak tartotta a magyar javaslatot, de hangsúlyozta, még nincsen túl minden egyeztetésen. Azt azért sietett

⁴⁴ HL KI 40/06/3. ő. e. (1988. március 23.)

⁴⁵ HL KI 40/06/4. ő. e. (1988. március 30.)

kijelenteni, hogy az NDK, a bolgár és a csehszlovák vezetés (természetesen) egyetért az EFE-javaslattal, a lengyelekkel még további tárgyalásokra van szükség, a románokkal pedig még el sem kezdték a tárgyalást.

Ami az 1991–1995-ös tervidőszak fejlesztési javaslatát illeti, azt is elő fogja terjeszteni Kulikov, mert a NATO nem reflektált a VSZ fegyverzetcsökkentési javaslatára, viszont minden haderőneme fegyverzetének korszerűsítését hajtja végre. Tehát a VSZ hadseregek sem maradhatnak le. Erre Kárpáti vezérezredes ismételten felvázolta a magyar gazdaság kritikus helyzetét, mire „Kulikov elvtárs az elmondottakat megértéssel fogadta, de ismételten hangsúlyozta a NATO fejlesztési törekvéseit, s azt, hogy semmilyen indokkal sem tehetünk egyoldalú engedményeket”. (3. old.)

A közös információs-propaganda szerv (csoportfőnökség) létrehozását azzal indokolta Kulikov, hogy a NATO katonai szerveinél is jelentős propagandaszervek működnek. A miniszter egyetértett azzal, hogy ezt a tevékenységet hatékonyabbá kell tenni, de szerinte ez nem igényel új szervezetet. A főparancsnok ennek ellenére ragaszkodott elképzeléséhez.

A miniszter jelentése végén jelezte a címzetteknek, hogy a marsall az április 8-án Kádár Jánosnál teendő látogatásán ezekről a kérdésekről kíván jelteni. Az irat végére július 27-én tett széljegyzet szerint „Fejti György elvtárs a feljegyzést megjegyzés nélkül visszaküldte”. A másik címzett reagálásáról még ennyi sem tudható.

Az április 8-án kelt feljegyzések⁴⁶ már betekintést engednek a Kádár–Kulikov találkozóba. Miután a főparancsnok előadta már ismert mondandóját, Kádár János pedig lényegében megismételte Kárpáti vezérezredes korábbi állásfoglalását, mind Kulikov marsall, mind Gribkov hadseregtábornok próbált még érvelni igaza mellett, de az utolsó – kemény – mondatok a magyar főtitkáré voltak, miszerint „meghallgatta Kulikov elvtársékat, és elmondta a saját véleményét, kéri annak figyelembevételét. Amit a Főparancsnok szükségesnek tart a Politikai Tanácskozó Testületen felvetni, azt vesse fel.” (11. old.)

Ami a fegyverexport problémáit illet, 1988 őszén lényegében ugyanott folytatódik a történet, ahogy azt 1987 szeptemberében tárgyaltuk. 1988. október 7-éről ismerünk egy levelet,⁴⁷ amelyben dr. Doró György altábornagy – a magyar hadiipar helyzetével foglalkozó tárcaközi értekezleten elhangzottak alapján – arra kéri a minisztert, hogy egyetértése esetén küldje meg levelét Jazov hadseregtábornoknak. Ebből kiderül, hogy Pacsek altábornagy előző évi kanosszajárása 1988. szeptember 5-én megisméltődött, újból arról kellett tájékoztatnia a szovjet katonai vezetést, hogy a magyar népgazdaság továbbra is súlyos helyzete következtében 1989–1990-ben szintén csökkenteni kényszerülünk a fegyverexportot. Ugyanakkor a levél azzal folytatódik – nem pirult el a levélpapír! –, hogy az elsősorban szovjet igényeket kielégítő magyar katonai rádióállomás- és tüzérségi fegyvergyártás bele-rokkanna, ha ezek szállítása csorbát szenvedne. Ezért Kárpáti vezérezredes arra kérte partnerét, hogy támogassa: „a magyar haditechnikai szállítások kialakuló aktívuma az általános polgári áruforgalom keretében kerüljön kiegyenlítésre, és így a kiépült magyar hadiipari kapacitások hosszabb távon történő megőrzése lehetséges legyen.” (2. old.) E levéltervezetet véleményezve a magyar vezérkari főnök csak ennyit írt a kísérőlevélre: „Így nem célszerű szövegezni. A HM ne a VKF-re utaljon, hanem arra, hogy a HM-ek között korábban erről volt megbeszélés. Legutóbb az Ősz–88 gyakorlaton.”

⁴⁶ HL KI 40/06/9. ő. e. (1988. április 08.)

⁴⁷ HL KI 40/011/3. ő. e. (1988. október 07.)

Kárpáti vezérezredes akceptálta a Doró altábornagy által elkészített levéltervezetben⁴⁸ Pacsek altábornagy pontosítási kérelmét, ezért az általa kifogásolt inkriminált rész kimaradt az október 10-én aláírt leveléből,⁴⁹ ami most így kezdődött: „Korábbi tájékoztatásom alapján Ön előtt ismert...” (1. old.) A levélben arról is tájékoztatta miniszterétársát, hogy Hoós János, az Országos Tervhivatal (OT) elnöke hasonló kéréssel fordult szovjet partneréhez, Maszljukov miniszterelnök-helyetteshez, a Goszplan elnökéhez.⁵⁰ Erre november 10-én válaszolt⁵¹ Jurij D. Maszljukov, aminek lényege – gondolom, a magyarok előtt eleve nem volt kétséges – szerint „ami az MNK és az SzSzSzK közötti általános áruforgalom keretében polgári rendeltetésű áruk pótlólagos, a Magyar Népköztársaság speciális áruszállításainak ellentételezése céljából való rendelkezésre bocsátását illeti, ennek pozitív megoldásában a jelen öt éves időszakban a források helyzete miatt a szovjet félnek nagy nehézségei vannak”. Mintegy három héttel ezt követően, december 3-án Jazov hadseregtábornok is elküldte elutasító „szép üzenetét”⁵² Kárpáti vezérezredes korábbi kérésére, mivel „kiderült, hogy az általános áruforgalmon belül is komoly nehézségekbe ütközik e kérdés pozitív megoldása, mivel a Szovjet Félnek így további polgári rendeltetésű árucikkeket kellene biztosítania a Magyar Népköztársaságból érkező haditechnika (sic!) szállítások kompenzálására.”

Ezzel lényegében lezárult a közel évtizedes huzavona, a történelem oldotta meg e problémát a Varsói Szerződés rövid időn belüli megszűnésével!

⁴⁸ Érdekes módon e levéltervezetet október 14-én 001738/IV/1988. (HMT 00151/2/1988. 10. 14.) számon – 1-2 betű- vagy szómódosítással, ezúttal a Kiss Sándor altábornaggyal folytatott megbeszélésére hivatkozva – ismét megküldte a honvédelmi miniszternek. HL KI 40/011/2. ő. e. (1988. október 14.)

⁴⁹ HL KI 40/011/4. ő. e. (1988. október 10.)

⁵⁰ HL KI 79/010/2. ő. e. (1988. szeptember)

⁵¹ HL KI 40/011/4. ő. e. (1988. november 10.)

⁵² HL KI 79/010/3. ő. e. (1988. december 03.)